

Maslina Ljubičić, Vinko Kovačić

Odsjek za talijanistiku

Filozofski fakultet

Sveučilište u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

mljubici@ffzg.hr, vkovacic@ffzg.hr

PRILAGODBA TALIJANSKIH PRIDJEVA U DUBROVAČKOM GOVORU MARINA DRŽIĆA

U ovom se radu proučava kako se talijanski pridjevi morfonološki prilagođuju dubrovačkom govoru u djelima Marina Držića. Obrađuju se i pridjevske tvorenice koje su izvedene od talijanskih leksema. Analiza je obogaćena poredbenim zapažanjima o istim ili sličnim načinima prilagodbe u mnogim hrvatskim primorskim govorima. Uočava se da su pridjevi preuzeti iz talijanskoga u dubrovačkom govoru Marina Držića morfosintaktički potpuno prilagođeni sustavu jezika primatelja. Također, neki se oblici pridjeva razlikuju od onih zabilježenih u dubrovačkoj dramskoj književnosti od XVI. do kraja XIX. stoljeća, kao i od suvremenih dubrovačkih oblika. Na kraju se ukazuje na romansko nadslovanje (latinski – dalmatoromanski – talijanski) i kao posljedica toga, na konvergenciju dalmatoromanske i talijanske leksičke komponente.

1. Uvod

Dubrovački govor, kao i drugi hrvatski primorski govori, sadrži brojne posuđenice talijanskoga podrijetla. No, za razliku od ostalih hrvatskih gradova na jadranskoj obali, Dubrovnik je pod mletačkom vlašću bio ranije i znatno kraće, uz male prekide ukupno 150 godina, od 1205. do 1358. (usp. Muljačić 2000:84).¹ U to vrijeme, i još barem sto godina kasnije, u

¹ Kako je Venecija smetala dubrovačkoj pomorskoj trgovini, kopnena je trgovina imala prevagu, a dubrovačko-slavenski trgovački su odnosi pogodovali dvojezičnosti i miješanju stanovništva. Muljačić (2000:84) zaključuje da je to nedvojbeno doprinijelo kroatizaciji, koja je završena tijekom druge polovine 14. stoljeća. Naime, Bartoli (1906:I, 208) navodi citat iz naredbe poslanicima koji su išli na Portu iz 1493. godine,

Dubrovniku je postojao poseban tip mletačkoga govora koji je bio pod znatnim utjecajem raguzejskoga i hrvatskoga (usp. Sočanac 2004:91). Ne smijemo zaboraviti da se u Dubrovniku na sjednicama Senata do kraja 15. stoljeća govorilo raguzejskim,² varijantom dalmatoromanskoga jezika, tj. autohtonim romanskim idiomom izraslim iz dalmatskoga latinizata. Mletačkom se nadslojio toskanski kao jezik kulture i naobrazbe, a svojim vanjskotrgovačkim vezama Dubrovčani su dolazili u doticaj i s drugim talijanskim dijalektima. Zbog svega spomenutoga u dubrovačkom su govoru mletacizmi manje zastupljeni nego u drugim našim primorskim govorima (Sočanac 2004:91–92).

Između talijanskih posuđenica u svim je govorima najviše imenica, no brojni su i glagoli, pridjevi, prilozi, a nalazimo i uzvike i veznike. Pridjevi spadaju u područje leksika koje se rado obogaćuje istoznačnim, bliskoznačnim, ekspresivnim i vrlo često afektivno obojenim leksemima, koji posebice dolaze do izražaja u opisu ljudskih fizičkih i psihičkih osobina.³ U ovom nam je radu cilj istražiti i pokazati sustav morfološke prilagodbe pridjeva talijanskoga podrijetla u dubrovačkom govoru Marina Držića.⁴ Kao korpus za analizu poslužiti će nam njegova komedija *Dundo Maroje*.⁵ Osim prilagodbe pridjeva preuzetih iz talijanskoga naznačit ćemo i tvorbu pridjeva od talijanskih leksema u Držićevu dubrovačkom govoru.

2. Odbacivanje dočelnoga vokala

Pridjevi se na različite načine prilagođuju fonološkom i morfosintaktičkom sustavu jezika primatelja. U nekim hrvatskim primorskim govorima pridjev preuzet iz talijanskoga katkad zadržava talijanski oblik, te u nominativu jednine muškoga roda završava na *-o* (npr. u labinskom čakavskom govoru *pačifiko* 'miroljubiv', Milevoj 2006:190),⁶ dok ženski i

»Nel parlar cum Aghmatbassa tignereti (terrete) modo, se poretì, de parlar cum lui solo, da lui a voi, in lingua *nostra*, perchè più familiarmente poretì parlar cum lui«, te zaključuje »'Lingua nostra' heißt schon das Slawische«.

² Odlukom Senata 1472. godine određeno je da se na sjednicama smije govoriti samo »lingua (latina) Ragusea« (Muljačić 2000:84).

³ O velikom broju posuđenih pridjeva u splitskom čakavskom govoru, posebno onih koji označavaju ljudske fizičke i psihičke osobine v. Gačić 1979:37.

⁴ U analizi slijedimo obrasce prilagodbe koji su razrađeni u Ljubičić–Spicijarić 2008.

⁵ Citate prenosimo iz izdanja Držićevih Drama na CD-ROM-u te ih obilježavamo kraticom DrD i brojem stranice. Ako primjer nije iz *Dunda Maroja*, navodimo i naslov dotičnoga djela. U citiranom tekstu kurzivom ističemo pridjeve na koje se referiramo.

⁶ Sve primjere prenosimo s akcentuacijom iz citiranih rječnika. U referencama na

srednji rod imaju hrvatske nastavke (usp. Ljubičić–Spicijarić 2008:850). U našem dubrovačkom korpusu nismo našli primjere neprilagođenoga oblika za nominativ muškoga roda. Većina se pridjeva prilagođuje tako da u nominativu jednine muškoga roda odbacuje dočetni vokal, najčešće *-o* (rjeđe *-e*, npr. *injorant* < tal. *ignorante*). Stoga muški rod sadrži nulti gramatički morfem, ženski rod dobiva nastavak *-a*, a srednji *-o*, ili *-e* kad osnova pridjeva završava na nepčani suglasnik.⁷

Za razliku od neodređenoga oblika pridjeva, o kojemu govorimo, određeni se oblik javlja u skladu s pravilima dubrovačkoga govora, kao da je riječ o bilo kojemu domaćem pridjevu. To je dokaz potpune prilagodbe sustavu jezika primatelja.⁸ Primjerice, postoji pridjev zabilježen u rječniku Držićevih drama *matrimonijali* 'ženidbeni' (DRj 483), koji se javlja u imenskom izrazu *pat matrimonijali* 'ženidbeni ugovor' (DRj 488). Naime, talijanski pridjev iz sintagme *patto matrimoniale* u prilagodbi je dobio određeni oblik, upravo kao i njegov hrvatski ekvivalent *ženidbeni*.⁹ U sljedećem primjeru uočavamo određen oblik pridjeva *antiki*:¹⁰

antik, -a, -o¹¹ 'star, starinski' (tal. *antico*) – (*antiki* odr. nom. j. m.): »VLAHO: [...] A ja sam neki *antiki* čovjek, tučem se po svijetu za dobit kaban, da u daž ne okisnem.« (DrD 165)

Navodimo druge pridjeve prilagođene odbacivanjem talijanskoga dočelnoga vokala iz Držićeva korpusa:

akort, -a, -o 'domišljat, lukav, oprezan, razuman' (tal. *accorto*) – (*akortu* dat. j. m.): »POMET: Ma što ja činim ter ne idem u sinjore, ter joj ne spovijem mizerije Marove i naše feličitati? Ma, s vragom, nut što je bit *akortu!*« (DrD 195)

astut, -a, -o 'lukav' (tal. *astuto*) – (*astut* nom. j. m., *astutijem* ins. j. m.): »POPIVA: Er znam; doće k sinjori, naše jo' će tuge spovidjet; – rofijan je *astut!*« (DrD 194); »POPIVA: Imamo što činit s *astutijem* čovjekom.« (DrD 216)

izvore ne navodimo godinu izdanja.

⁷ Za nastavak *-e* u srednjem rodu u standardnom hrvatskom jeziku (npr. *sinj, -a, -e* ili *smeđ, -a, -e*) usp. Silić–Pranjković 2005:134.

⁸ Naravno, određeni i neodređeni oblik pridjeva u deklinaciji se razlikuju katkad samo po naglasku, koji nije naznačen u pisanom tekstu.

⁹ Primjer uporabe iz Držićava *Skupa*: »SKUP: U patu *matrimonijalu* da se ne dekjavra nijedna stvar, ni da se razumije prčija, ni da se ne razumije, ni da sam ja oblegan veće ništa.« (*Skup*, DrD 249)

¹⁰ U zagradi ispred primjera navodimo oblik u kojemu se pridjev pojavljuje u Držićevoj rečenici te kraticu kojom označujemo padež (*nom., gen., dat., ak., vok., lok., ins.*), broj (*j., mn.*) i rod (*m., ž., s.*).

¹¹ Potvrda oblika u množini, gdje dolazi do sibilizacije: »KERPETA: Mi, ljudi čertamente godišti mladi, ma čudi *antíci*.« (*Džuho Kerpeta*, DrD 231)

- avar, -a, -o** 'škrat, lakom' (tal. *avaro*) – (*avar* nom. j. m.): »POPIVA: Da ako t' otac, čovjek *avar*, agranča ove svite, neće li sinjora ostat pjantana?« (DrD 204)
- dekrepit, -a, -o** 'oronuo' (tal. *decrepito*) – (*dekrepiti* nom. mn. m.): »MAROJE: Ovo su minuto godište velike nemoći bile; oto mi stari *dekrepiti*, i još smo živi.« (DrD 206)
- denj, -a, -e** 'dostojan, vrijedan' (tal. *degno*) – (*denj* nom. j. m.): »POPIVA: Vidi se, sinjora, sve se vidi; a ta tvoja ljepota i ti spirit tvoj, koji ne ima para u svem Rimu, ne more inako učinit neg ljubit onoga koji tebe adora, onoga koji je čertamente *denj* od tvoje ljubavi.« (DrD 193)
- fantastik, -a, -o** 'čudan, nastran, neobičan' (tal. *fantastico*) – (*fantastike* ak. mn. ž.): »POMET: Nije ga imat dinâr, er vidim mnoge s dinarmi potištene; nije ga bit doktor, er vidim mnoge te brigade *fantastike*.« (DrD 161)
- galant, -a, -o** 'galantan, ljubazan, uglađen' (tal. *galante*) – (*galant* nom. j. m., dva puta; *galantom* ins. j. ž.): »POMET: Žao mi je, meni se ne more smanje, ma si ti u to vazda *galant* bio, – u travaljah se si dobro nosio; a dobar se mrnar u fortunuu poznavaa.« (DrD 206); »POPIVA: Drago mi je, er almanko s *galantom* ženom pratika.« (DrD 193); »POPIVA: Ah, sinjora, *galant* je čovjek oni Marov otac.« (DrD 193)
- inJORANT, -a, -o** 'koji ne zna, neuk, nevješć' (tal. *ignorante*) – (*inJORANTI* odr. vok. j. m.): »MARO: Ah, životu moj ljudi, *inJORANTI* guvernu!« (DrD 216)
- komod, -a, -o** 'širok, prostran' (tal. *comodo*) – (*komoda* nom. j. ž., dva puta): »MARO: Veoma je *komoda*.« 205; »MAROJE: Dobru stanciju držiš? *Komoda* je?« (DrD 205)
- kontent, -a, -o** 'zadovoljan' (tal. *contento*) – (*kontenta* nom. j. ž.): »LAURA: Pođi, pođi, ja sam *kontenta*.« (DrD 197)
- liber, -a, -o** 'slobodan' (tal. *libero*) – (*liber* nom. j. m.): »PIJERO: Za bit *liber* ne para ti drugi put željet neg bit bez oca.« (DrD 165)
- liberal, -a, -o** 'darežljiv, širokogrudan' (tal. *liberale*) – (*liberali* nom. mn. m., dva puta; *liberaloga* gen. j. m., *liberal* nom. j. m.): »NIKO: Da, Petrunje lice draga, on je mizer kako uš, a mi smo *liberali* kao gospoda.« (DrD 167); »POPIVA: Ovo mi moga lijepoga *liberaloga* gospara Mara, gospara moga i sinjore Laure; er i sinjori on sad zapovijeda.« (DrD 151); »TRIPČETA: *Liberal* je kao jedan česar; okošt, ne vele učinjen, ištom mu se nausnica prima.« (DrD 147); VLAHO: Vi ti ste sinjori i gospodari, rodili se ste *liberali*.« (DrD 165)

- malankonik, -a, -o** 'obuzet sjetom' (tal. *malinconico*)¹² – (*malankonik* nom. j. m.): »POPIVA: Ma ovo mi gospodara! Adio, *malankonik* ti je!« (DrD 216)
- mizer, -a, -o** 'bijedan' (tal. *miserio*) – (*mizer* nom. j. m., *mizeru* ak. j. ž.): »NIKO: Da, Petrunjelice draga, on je *mizer* kako uš.« (DrD 167); »TRIPČE: Za vruga i njegova oca, – za jednu bestiju *mizeru* kako uš!« (DrD 172)
- pacijent, -a, -o** 'strpljiv' (tal. *paziente*) – (*pacijent* nom. j. m.): »POMET: Trijeba je bit *pacijent* i ugodit zlu bremenu, da se pak dobro brijeme uživa.« (DrD 161)
- pjaževol, -a, -o** 'mio, ljubak' (mlet. *piasèvole* Boerio 504; tal. *piacevole*) – (*pjaževola* vok. j. ž.): »TRIPČE: Da si čestita i da je čestita srjeća koja me na tebe namjeri, našjenico lijepa i *pjaževola*.«¹³ (DrD 189)
- pratik, -a, -o** 'iskusan, vješt' (tal. *pratico*) – (*pratika* nom. j. ž., dva puta): »POMET: Ona sama od svijeh kortidžana u Rimu od jednoga se kontenta; poprav ti je Dalmatinka, – nije *pratika*.« (DrD 163); »PETRUNJELA: Nije *pratika*? Bogme je u to razumna: nje posli dobro idu, a ne znam kako druge stoje.« (DrD 163)
- sekret, -a, -o** 'tajan' (tal. *secreto*) – (*sekrete* ak. mn. ž.): »POMET: Bogme tjih i rukom igrat u parti *sekrete* od onoga slavnoga kapuna (kurvina kuhača koje galantarije od onoga kapuna biješe učinio!)« (DrD 160)
- sikur, -a, -o** 'siguran' (tal. *sicuro*) – (*sikur* nom. j. m., dva puta): »MAROJE: Ja sam *sikur* veće za tri tisuće dukata; izeh lavu iz nokata velik bokun!« (DrD 205); »MAROJE: Ti magadzin je li *sikur*?« (DrD 205)
- valent, -a, -o** 'valjan, sposoban' (tal. *valente*) – (*valenti* nom. mn. m.): »POMET: A plitica kao se ispražnjuje; tako jedan (a *valenti* ti su sluge) na nožu i primeće u pliticu sad kapunića, sad guščicu, sad jezik slan, sad sufridžatu ovoliko debelu.« (DrD 154)

Jednako je prilagođen i pridjev *ekčelent*, kojemu izgovor početnoga *ek-* slijedi latinski predložak, od kojega je nastao talijanski *eccellente*, s palatalnim izgovorom, /*effʃel'ente*/:

- ekčelent, -a, -o** 'sjajan, izvrstan' (tal. *eccellente*) – (*ekčelent* nom. j. m.): »MAROJE: A *ekčelent* ti je tovijernar u njemu.« (DrD 145)

Prilagodba talijanskoga pridjeva *corto* (preciznije: mletačkoga *curto*) po-

¹² Imenicu *malanconia* bilježi D'Alberti (1803:99). Zingarelli (1963:918) navodi zastarjelice, imenicu *malanconia* i pridjev *malanconico*, te upućuje na *malinconia* i *malinconico*.

¹³ Dok se ovdje u kontaktnoj sinonimiji javljaju hrvatski i talijanski pridjev (*našjenico lijepa* i *pjaževola*), malo dalje nalazimo u istoznačnoj sintagmi oba hrvatska pridjeva u rečenici koju također izgovara Tripčec: »Bogme neće bit san, ako ti hoćeš, moja *našjenico lijepa* i *draga*.« (DrD 190)

javljuje se samo u izrazu *imat kurtu vista* 'značenje?' (< tal. *avere la vista corta*): »TRIPČETA: *Misser mio*, gospodine moj; ovo nije tvoj sin, ovo nije ser Marin; imam *kurtu vistu*, ter mi se on činjaše« (DrD 149). Boerio je u svom venecijanskom rječniku zapisao *persona de curta vista* 'miope' (Boerio 797), a u rječniku dalmatinskoga mletačkog dijalekta nalazimo *curto de vista*, s napomenom da postoji hrvatska dijalekatska posuđenica *kürtavišta* (Mi-otto 173).

3. Pridjevi na -oz

Između preuzetih talijanskih pridjeva brojni su oni koji u talijanskom završavaju na -oso. Kao i prilagođenice koje smo dosad naveli, odbacuju dočetni talijanski vokal. Primjerice, *virtuoz*, koji se u Držića javlja i u varijanti *vjertuoz*, odgovara talijanskom obliku *virtuoso*, odnosno latinskomu *virtuosus*.¹⁴ Riječ je o sufiksu vrlo ekspresivnoga tvorbenog značenja, kojim se u talijanskom vrlo često izvode odimenski pridjevi, a označava istaknutu prisutnost i važnost onoga što izriče njegova derivacijska osnova.¹⁵ Prethodnik mu je bio latinski sufiks -osus, u etimološkoj vezi s *odor* 'miris', te je njegovo izvorno značenje 'koji miriše po čemu', a zatim 'pun čega' (usp. DISC 1750).

Držić rabi izraz *mladica virtuoz* 'krjeposna djevojka, tj. puna vrlina'.¹⁶ Pridjev *virtuoz*, *vjertuoz* znači 'obdaren vrlinama, krjepostan', a onda i 'snalažljiv, sposoban'. U *Dundu Maroju* Pomet tumači njezino značenje na sebi svojstven način, ponešto iskrivljenim latinskim izrazom: »Ah, hoću danaska da zna što je Pomet, što je čovjek *virtuoz*, čovjek *virtutibus praeditus*!« (DrD 175).¹⁷ Koliko je laka preobrazba pridjeva u imenicu pokazuje primjer u kojemu se dubrovačka prilagođenica *vjertuoz* može shvatiti kao pridjev ili kao imenica: »POMET: Ma se je trijeba s bremenom akomodavat; trijeba je bit *vjertuozu* tko hoće renjat na svijetu.« (DrD 161)

¹⁴ Prenosimo iz latinskoga rječnika (Marević 2000:3500): *virtuosus* – 1. *Aug.* krepostan, vrli, pun vrlina; savršen; 2. pošten, čovječan, ljudski; 3. *Bel.* učen, učevan, koji se snalazi u znanosti: *virtuosus homo* – virtuoz, čovjek koji je u svom radu, umjetnosti, znanosti postigao najviši stupanj savršenstva.

¹⁵ U talijanskom pridjevi na sufiks -oso »esprimono la presenza, la rilevanza, la qualità, l'effetto di ciò che è indicato dal sostantivo di base« (De Mauro 2000:1717). Taj sufiks znači 'provvisto in alto grado di ciò che dice la base' (Tekavčić 1972:106).

¹⁶ Primjer: »PEDANT: Anisula, narras indolem bonam, spovijedaš mi *mladicu virtuozu*.« (*Tripče de Utolče*, DrD 313)

¹⁷ Držić ovdje namjerno stavlja pogrešan oblik latinskoga pridjeva, umjesto ispravnoga *praeditus* 'obdaren'. Za sociolingvističku dimenziju dvojezičnosti u Držića usp. Kalogjera 2015.

Evo još nekoliko prilagođenih pridjeva na -oz iz *Dunda Maroja*:

delicijoz, -a, -o 'divan, sladak' (tal. *delizioso*) – (*delicijozo* ak. j. s.): »MAROJE: Iz Jakina ne otide put Fjerenca, ma put Rima, u ovo mjesto toliko *delicijozo*.« (DrD 146)

džiljoz, -a, -o 'ljubomorán' (tal. *geloso*) – (*džiljoz* nom. j. m.): »NIKO: Žao je meni er se je s sinjorom svadio, – za moj dio; ma *džiljoz* biješe, ne dadiješe, bjestija, na nju ni gledat.« (DrD 224)

fastidijoz, -a, -o 'mučan, dosadan' (tal. *fastidioso*) – (*fastidijoze* nom. mn. ž.): »MARO: Stvari *fastidijoze*, partiti mučni, a svlačit se iz ovizijeh haljina! A i ne imam haljina od svite.« (DrD 186)

indženjoz, -a, -o 'oštrouman, snalažljiv, domišljat' (tal. *ingegnoso*) – (*indženjozi* nom. mn. m.): »MARO: Da se poneseo kao *indženjozi* ljudi, da se ide k sinjori.« (DrD 187)

zdenjoz, -a, -o 'otresit' (tal. *sdegnoso*) – (*zdenjoz* nom. j. m.): »PETRUNJELA: Ali ako toga primi, onoga će izgubit. Maro je *zdenjoz*, neće da nitko drugi pratika u nje neg on sam; a ne manjka jo' ničijem.« (DrD 163)

4. Pojava sekundarnoga vokala

U prilagodbi talijanskih pridjeva u skladu s pravilima o raspodjeli fonema i fonemskih skupina u nominativu muškoga roda neodređenoga oblika pridjeva u dubrovačkom govoru pojavljuje se sekundarni vokal *a* (usp. Lovrić-Jović 2006:185). Danas su u dubrovačkom takvi oblici primjerice *šporak, kontenat, falas*. No, u *Dundu Maroju* tako je prilagođen samo *fresak*,¹⁸ od talijanskoga *fresco* 'svjež':

fresak, -ska, -sko 'svjež' (tal. *fresco*) – (*frescijem* ins. mn. m., *fresak* nom. j. m.): »POMET: Klin klina izbija, veći dinar manjega pokriva: našijem dukatni, ispod kunja *frescijem*, izagnaćemo sinjora Mara s lagahnijem tobocem.« (DrD 164); MARO: Ži m' ti, čačko, još nijesi star, jošte si *fresak*.« (DrD 206)

Ovdje možemo spomenuti etnik *Tudešak* 'Nijemac' (množina *Tudešci*), prilagođenicu talijanskoga *todesco*¹⁹ 'njemački, Nijemac' i ime *Ugo Tudešak*, koje se javlja i u neprilagođenom obliku *Ugo Tudeško*. Prenosimo primjere

¹⁸ Sa sibilizacijom u množini – *fresci* (DRj 475).

¹⁹ U suvremenom talijanskom uobičajen je oblik *tedesco*, ali u regionalnim varijantama raširen je i lik *todesco*. U latinskom tekstu iz X. stoljeća čitamo: »lingua *todesca*, quod olim Langobardi loquebantur« (Cortelazzo–Zolli 2000:1671). U tršćanskom rječniku nalazimo *todesco* (Doria 741). Rosamani osim toga lika bilježi i *tudisco* za Vodnjan (Rosamani 1160, 1183).

iz Držićeva teksta: »POMET: Ovi je *Tudešak* prvi bogatac od svih *Tudešaka* ki su u Rimu, a mahnit je za tobom« (DrD 149); »POMET: Sinjori Lauri otac je *Tudešak!*« (DrD 209).

U talijanskom nema formalne razlike između pridjeva 'njemački' i imenice 'Nijemac', a etnik je zapravo poimeničeni pridjev. Nasuprot tomu, u hrvatskom ta razlika postoji. U Skokovu rječniku (III, 518) nalazimo hrvatske imeničke oblike *Tudešak*, *Tudesak*, *Tudeškinja* i pridjev *tudeški*. Kad je riječ o posuđenom ktetiku koji znači 'njemački', javlja se samo oblik bez sekundarnoga vokala, *tudeški* jer, kao i drugi ktetici, ima samo određeni oblik (usp. npr. u standardnom jeziku *francuski*, *talijanski*, *njemački*, *češki*).²⁰ Evo primjera iz *Dunda Maroja*:

tudeški, -a, -o 'njemački' (tal. *todesco*, *tedesco*) – (*tudeško* ak. j. s., *tudeške* gen. j. ž., četiri puta): »POPIVA: Pomete, neće sinjore tvojijeh slatcijeh riječi, ni se haju za brikunanje *tudeško*, za kijem ti ideš; hoće kolajine, hoće zlato, hoće dzoje!« (DrD 150); »GULISAV: Dobar junače, idem iz *tudeške* zemlje velicijem poslom.« (DrD 207); »PETRUNJELA: Brže je i gospođa iz *tudeške* zemlje; meni je spovidjela er je joj otac *Tudešak*; ma ne zna za njega ništa.« (DrD 774); »PETRUNJELA: Ta je baba iz *tudeške* zemlje. (DrD 209); POMET: Iz *tudeške* je zemlje!« (DrD 209)

U pridjevu *tudeški* završno *-ški* rezultat je prilagodbe talijanskoga dočetka *-sco*, a koincidira s hrvatskim *-ški* u drugim kteticima, npr. *pelješki* (od *Pelješac*), *abruceški* (tal. *abruzzese*, Deanović–Jernej 1994:2), *puljiški* ('koji se odnosi na Apuliju i Puljize', HER 1078).

Za razliku od spomenutoga uobičajenog dubrovačkog lika *kuntenat*, u Držićevu korpusu našli smo pridjeve na *-ant*, *-ent* koje smo već spomenuli (*galant*, *kontent*, *valent*, *ekčelent*), tj. bez ubacivanja sekundarnoga vokala *a* u nominativu muškoga roda neodređenoga oblika pridjeva.

5. Fonološka prilagodba dubrovačkom govoru

Promjene u Držićevim pridjevskim prilagođenicama koje nastaju nakon odbacivanja talijanskoga dočetnog vokala otkrivaju fonološke specifičnosti dubrovačkoga govora. Kad na kraju ostane skupina *-st*, u nominativu jednine muškoga roda otpada završno *-t*.²¹

²⁰ Usp. Silić–Pranjaković (2005:134): »Samo određeni oblik imaju pridjevi na *-ski* (*škol-ski*) [...]«.

²¹ Apokopu završnoga *-t* zabilježili smo u imenicama iz Držićevih komedija: *gos(t)*, *mlados(t)*, *staros(t)*, *lakomos(t)*, *nesvijes(t)*, *sviš(t)* ('svijest'), *mas(t)*. Usp. i labinsko *dentis* 'zubar' (< tal. *dentista*) ili *ricas* umjesto *ricast* 'kovrčav' (Milevoj 74, 236).

dispos, -ta, -to 'spreman' (tal. *disposto*) – (*dispos* nom. j. m.; *disposta* nom. j. ž.): »POMET: Sve sam ove galantarije za njega naučio, er me nigda ne izdava na dobru obroku; vazda je bio pripravljen, *dispos* ponijet.« (DrD 161); »POPIVA: Njoj ne bi dao vas svijet razumjet da tvoj otac nije donio tezero u Rim, i *disposta* je sve učinit.« (DrD 194)

Kad nakon odbacivanja vokala iz talijanskoga predložka na kraju ostane *-l*, u dubrovačkom govoru ta likvida u nominativu jednine muškoga roda prelazi u *-o* (usp. Lovrić-Jović 2006:185):²²

džintio, -la, -lo 'ljubazan, otmjen, plemenit' (tal. *gentile*) – (*džintio* nom. j. m.): »MARO: *Per Dio s' džintio* mladić i umiješ sve; gdje si dosle bio?« (DrD 185)

krudeo, -la, -lo 'okrutan' (tal. *crudele*) – (*krudela* vok. j. ž.; *krudeo* nom. j. m., tri puta): »MARO: Hajmeh, nesrječo, *krudela* nesrječo, veoma ti me ubi, veoma ti me ucvili! Ah, lakomosti od otaca! A oci vragovi, neprijatelji mira i goja i kontenta od sinova! Desponjao se je u Rim doć za ruinat me, za umorit me! *Krudeo* čovjek, veće ljubi dinar neg sina, jednoga sina koga ima. S kojom je gracijom došao, gdje li me je našao! Vrag uzeo čas i hip kad nijesam prije dan umro, er umrah miran; a sada ovi *krudeo* čovjek hoće da vodim desperan život, da provam muke pakla.« (DrD 179); »MARO: Oni *krudeo* čovjek, ajme, osramotio me je; što ću sada, ter prid sinjorom Laurom?« (DrD 179)

stomakao, -la, -lo 'slab na želucu' (prema tal. *stomacale* 'želučani') – (*stomakalijem* dat. mn. m.): »POMET: Što su letuariji i kordijali što se *stomakalijem* ljudem dava?« (DrD 154)

6. Pridjevi tvoreni od glagola

U pridjevima *zvišeran* 'odan, naklonjen' (tal. *sviscerato*, Rječnik DrD 502)²³ i *spelan* 'olinjao' (tal. *spelato*, Rječnik DrD 495)²⁴ uočavamo zamjenu talijanskoga sufiksa za tvorbu participa prošloga našim sufiksom *-an*:

zvišeran 'odan, naklonjen' (tal. *sviscerato*) – (*zvišeran* nom. j. m.); **spelan** 'olinjao' (tal. *spelato*) – (*spelanoj* lok. mn. ž.): »TRIPČETA: Gospodine, ovo sam, na vašu sam zapovijed; što mogu zapovjeđ mi kako bratu: ja

²² U Držića nalazimo dubrovački lik *papagao* 'papagaj', prilagođenicu talijanskoga *papagallo* (mlet. *papagalo*).

²³ Tal. *sviscerato*, od glagola *sviscerare* 'esaminare a fondo, con monuziosa cura; cavar fuori di visceri' (Devoto–Oli 2002:2092); 'izvaditi utrobu; temeljito proučiti (ili istražiti)' (Deanović–Jernej 2002:984).

²⁴ Tal. *spelato*, particip prošli glagola *spelare* 'privare del pelo' (Devoto–Oli 2002:2012).

sam *zvišeran* svijem Dubrovčanom kao bratji mojoj. I ne gledaj me ovako u *spelanoj* dolami; po svetoga Tripuna, ja ne kuram se da sam u tuđem mjestu *signor* i *misser*, gdje me ne znaju, ma da sam na mom domu gospodar počtovan i svijetao, gdje sam poznat.« (DrD 144)

Dvojezični su Dubrovčani nedvojbeno spontano tvorbeni morfem talijanskoga participa prošloga zamjenjivali našim sufiksom *-an* za tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog. U vezi s brojnim takvim pridjevima valja reći da je katkad teško odrediti je li riječ o prilagodbi talijanskoga participa prošloga transmorfemizacijom, tj. zamjenom talijanskoga tvorbenog morfema hrvatskim, ili je hrvatski pridjev izveden od glagola koji je također preuzet iz talijanskoga. Primjerice:

dezvijan, -a, -o 'razuzdan' – (*dezvijanijem* ins. j. m.; *dezvijan* nom. j. m.): »MAROJE: Ajmeh, ajmeh, moja starosti, na što me si dovela, da se po svijetu tučem za *dezvijanijem* sinom, za haramijom, da iz morske pučine izvadim zlato, da iz jame beza dna izmem imanje! (DrD 143)«; »MAROJE: Sin, *dezvijan* sin pet tisuć dukat mi je splavio!« (DrD 144)

Skloni smo zaključiti da je taj pridjev izveden od glagola *dezvijat* 'zavesti s pravoga puta, iskvariti' (< mlet. *desviar*, Boerio 235), tal. *disviare* 'deviare, allontanare dalla retta via, danneggiare, ostacolare'), a potvrdu glagola nalazimo u komediji *Tripče de Utolče*, gdje Tripče kaže: »Ženu mi *dezvijat*, a mene pjantat ovako?« (*Tripče de Utolče*, DrD 300). Držić bilježi tvorenicu *dezvijanik*, koja je izvedena dodatkom sufiksa *-ik* od glagolskoga pridjeva *dezvijan* 'razuzdan', poput brojnih hrvatskih odpridjevskih imenica (*izaslanik*, *ispitanik*, *pomazanik*, *krizmanik*, *optuženik*, *zaljubljenik*, *plaćenik*, *štićenik*). Tim imenom Maroje naziva sina Mara: »Jaoh, *dezvijanik* jedan!« (DrD 146); »Još će, *dezvijanik* jedan, za Boga prosit.« (DrD 153)

Navodimo druge primjere pridjeva sa sufiksom *-an*:

desperan, -a, -o 'očajan' (od gl. *desperat se*²⁵ < tal. *desperare* 'očajavati') – (*desperanu* ak. j. ž.; *desperan* ak. j. m.): »Drugo će intravenjat: vjerenica Marova, čuvši zlo vladanje Marovo, kako ona koja ga srcem ljubi, i bojeći se da ju ne bi *desperanu* ostavio, s svojijem prvijem bratučedom, izamši iz tečina haholjka trista dukata, otide put Rima, i putem obuče se na mušku, učinivši se djetić Dživa svoga bratučeda; što će naprijed bit, komedija vam će spovidjet.« (DrD 142); »MARO: Vrag uzeo čas i hip kad nijesam prije dan umro, er umrah miran; a sada ovi krudeo čovjek hoće da vodim *desperan* život, da provam muke pakla.« (DrD 179)

²⁵ Potvrda glagola: »PETRUNJELA: Brižna, a mi ne znali ništa! Moja gospođa *desperat se će*« (DrD 209). Postoji i nesvršeni glagol, *desperavat se*, koji također nalazimo u *Dundu Maruju*: »DŽIVO: Pera, ti si smiješna; ti se *desperavaš*, er u tri dni nijesmo sve opravili.« (DrD 158)

- frapan, -a, -o** 'urešen prišivenim šarolikim komadićima tkanine' (od gl. *frapat*²⁶ < tal. *frappare*) – (*frapanijeh* gen. mn. ž., *frapane* ak. mn. ž.): »MAROJE: Iz kuće mu sam skupio što sam malo našao: gaća *frapanijeh*, sajuna od veluta vaera što je po kući nosio« (DrD 202); »MAROJE: I meni je teško, i ja to vrijeme nosim: tu su moji dukati obrnuli se u gaće *frapane*« (DrD 203). Postoji i varijanta izgovora **prapan, -a, -o** (*prapane* ak. mn. ž.): »BOKČILO: Što ve mu ove *prapane* gaće uze, Bog te ne ubio?« (DrD 203)
- informan, -a, -o** 'obaviješten' (od gl. *informat*²⁷ < tal. *informare* 'obavijestiti') – (*informana* nom. j. ž.): »MARO: Sinjora, zlo si *informana*.« (DrD 223)
- inspiritan, -a, -o**²⁸ 'opsjednut zlim duhom, bjesomučan' – (*inspiritanu* lok. mn. m.): »TRIPČETA: Dinar u mladu djetetu bijesni kao zli duh, da znaš, u *inspiritanu* čovjeku.« (DrD 146)
- namuran, -a, -o** 'zaljubljen' (od gl. *namurat se*²⁹ < tal. *innamorarsi* 'zaljubiti se') – (*namuran* nom. j. m., *namuranoga* gen. j. m., *namuraniji* komp. nom. j. m., *namuranijem* komp. ins. mn. m.): »POMET: Reče se: „tko je *namuran* nije sam“, – sad ja po mom Tudešku poznam.« (DrD 160); »POMET: Ma ovo mi moga Tudeška *namuranoga*; ma bogme sam ja *namuraniji* na njegovu trpezu neg on na sinjoru.« (DrD 154); »POMET: U meni rekoh: mahnitos, mahnitos s *namuranijem* ljudmi družil!« (DrD 160)
- oblegan, -a, -o** 'dužan, zahvalan' (od gl. *oblegat* < tal. *obbligare*) – (*oblegana* nom. j. ž.): »Hoću da joj *all' improviso* dođe ovo veselje, da je Pometu *oblegana*.« (DrD 219)
- pjantan, -a, -o** 'napušten, ostavljen na cjedilu' (od *pjantat*³⁰ < tal. *piantare*) – (*pjantana* nom. j. ž.): »POPIVA: Da ako t' otac, čovjek avar, agranča ove svite, neće li sinjora ostat *pjantana*?« (DrD 204)
- profuman, -a, -o** 'namirisani' (od *profumat* < tal. *profumare* 'namirisati') – (*profumani* n. j. m.): »POMET: A merita moj *profumani* trbuh da mu vjerno služim.« (DrD 161)

²⁶ Potvrda glagola: »MAROJE: Ja razdrte nosim, a on ih *frapa*.« (DrD 203)

²⁷ Potvrda glagola: »POMET: *Informah* Dunda Maroja er će Popiva doć s Bokčilom, da š njim unjiga, dokle ga u kuću stavi.« (DrD 195)

²⁸ U suvremenom talijanskom glagol *spiritalare* 'essere invasato dallo spirito maligno' i pridjev *spiritalato* 'invasato dallo spirito maligno'. Tal. pridjev *inspiritalato* ne nalazimo u rječnicima, ali potvrdu njegove uporabe nalazimo u starijim talijanskim tekstovima. Primjerice u djelu Giordana Bruna *De la causa, principio, et Uno* iz 1584. godine: »né come un inspiritalato Merlino« (Bruno 1585:355). Usp. i venecijanski *ispirità* 'spiritalato, indemoniato' (Boerio 355).

²⁹ Potvrda glagola: »POMET: *Namurala se je* na mene – nije inako, i nije čudo.« (DrD 195)

³⁰ Potvrda glagola: »MARO: Da ja *pjantam* sinjoru?!« (DrD 204)

spačan, -a, -o ‘uništen’ (od *spačat* < *spacciare* ‘rasprodati, udaljiti, osloboditi se’) – (*spačani* n. mn. m.):³¹ »MARO: Popiva, mi smo *spačani*.« (DrD 223)

Jednako je izveden i pridjev *ruinan* ‘upropašten’, od glagola *ruinat*,³² koji nastavlja kasnolatinski *ruinare* ‘propasti, uništiti’:³³ »DŽIVO: Poću se vrtjet po Rimu sjemo, tamo, da me tuga prođe i čekat manu s neba ili ostat *ruinan*.« (DrD 181)

7. Stupnjevanje

Pridjevi preuzeti iz talijanskoga stupnjuju se hrvatskim sufiksima. Primjerice, komparativ **galantiji, -a, -e** tvoren je hrvatskim sufiksom od pozitivna *galant*: »POMET: Ovi je Tudešak prvi bogatac od svih Tudešaka ki su u Rimu, a mahnit je za tobom; a u pratiku ne more bit *galantiji* vlasteličić od njega.« (DrD 149)

Naravno, kompariraju se i svi pridjevi koji su nastali od glagola, odnosno od glagolskih pridjeva trpnih, npr. od *namuran* komparativ je *namuraniji*: »POMET: Ma ovo mi moga Tudeška namuranoga; ma bogme sam ja *namuraniji* na njegovu trpezu neg on na sinjoru.« (DrD 154)

Jednako se stupnjuje i već spomenuti pridjev romanskoga podrijetla koji nije preuzet iz talijanskoga, *ruinan*. Njegov komparativ glasi *ruinaniji*, a u sljedećemu primjeru ima vrijednost superlativa, kao da piše *najruinaniji* (‘najnesretniji, najpropaliji’): »MARO: Ovo ga, ide. Ah, Popiva, ako nas srjeća ne pomože, *ruinaniji* smo ljudi od svijeta.« (DrD 194)

U *Dundu Maroju* pojavljuje se superlativ *najespeditiji* ‘najbrži, najokret-niji’ (od tal. *espedito*): »MARO: To je najbolje našoj desperaciji, to je remedijo *najespeditije*.« (DrD 218)

Držić bilježi i komparativ pridjeva *sikur* – *sikuriji* (usp. Skok III, 690). U *Dundu Maroju* nalazimo i prilagodbu talijanskoga apsolutnog superlativa na *-issimo, sicurissimo* ‘vrlo siguran’ (< lat. superlativ *sicurissimus* ‘najsigurniji’), kojemu se u dubrovačkom govoru odbacuje dočetni vokal te glasi *sikurisim, -a, -o*: »MAROJE: Ja imam skrinjicu u što to držim; ma bih ju rad stavit gdje mi vele ne bižigaju djetici. Ti magadzin je li sikur? MARO: *Sikurisim!*« (DrD 205)

³¹ U rječniku Držićevih drama navedeni su glagol *spačati se* (tal. *spacciarsi*) ‘osloboditi se koga’ i uzvik *mi smo spačani* ‘propali smo!’ (DRj 495)

³² Potvrda glagola: »MARO: Ti je neatoc: došao je za osramotit me, za *ruinat* me u Rimu, za gledat mi konte, za reprendžat me, za kastigat me!« (DrD 185)

³³ Kasnolatinskom obliku *ruinare* (usp. Du Cange s. v.) prethodio je u klasičnom latinskom *ruere*. Od *ruinare* u talijanskom je nastao glagol *rovinare*, u kojemu je epentetskim *-v-* razriješen zijev (Cortelazzo–Zolli 2000:1414–1415).

8. Odimenske izvedenice

Osim prilagođenih talijanskih pridjeva i odglagolskih izvedenica, možemo navesti zanimljiv primjer odimenskoga pridjeva *vitelji*, *-a*, *-e* ‘teleći’. Rječnik Akademije oprimjeruje ga samo jednom rečenicom, upravo iz *Dunda Maroja*, uz tumačenje da je izveden od talijanskoga *vitello* ‘tele’ (ARJ XXI, 33). Izvedenica sadrži sufiks *-ji* koji ima isto tvorbeno značenje kao u pridjevima *kozji*, *bivolji*, *kokošji* (Babić 1986:389). Evo Držićeva primjera:

vitelji, -a, -e ‘teleći’ (tal. *vitello* ‘tele’) – (*vitelja* gen. j. s.): »POMET: Or bene, u toj plitici još bude dobre slanine na tudešku, i dobroga *vitelja* mesa, a s rjepicom i s kupusom u jusi.« (DrD 154); »POMET: Pjat ureševahu s strana peča *vitelja* mesa od mlijeka, koja para da govoraše: »jeđ me, jeđ me«, i polovica zadnja od zečića, lardica okolo nazadijevana, a garofalići neistučeni nakićena, koja para na trpezi mirisom da stvaraše veselo, drago prolitje.« (DrD 160)

U izrazu *vitelje meso od mlijeka* ‘meso vrlo mladoga teleta’ determinant *od mlijeka* kalk je prema talijanskomu *di latte*, koji nalazimo u istovjetnoj talijanskoj sintagmi u replici prvoga gostioničara: »1. OŠTIER: Alloggiate qua da me alla grassezza; vi darò un antipasto, sguazzetto alla tedešca, che vi morderete le dita, vin da Corsica e Claretto di Francia, *vitella di latte*, fagiani, pavoni et ciò che poteti domandar con lengua.«³⁴ (DrD 148)

Kao što rekosmo, u *Dundu Maroju* vrlo su brojni glagolski pridjevi izvedeni od glagola preuzetih iz talijanskoga. No, katkad je naš glagol tvoren od talijanskoga leksema, primjerice *zamađijat* ‘začarati, opčarati’ od talijanske imenice *magia* i našega prefiksa *za-* (kao *za-čar-ati*). Od toga odimenskoga glagola izveden je pridjev *zamađijan*, koji se javlja u *Dundu Maroju*: »NIKO: Što ono bi? Ja stojim *zamađijan*.« (DrD 169)

9. Poredbena zapažanja

9.1. Najveći broj pridjeva iz našega korpusa prilagođuje se odbacivanjem talijanskoga dočetnog vokala. Takav je i apsolutni superlativ *sikurisim* (< tal. *sicurissimo*). I u suvremenom dubrovačkom govoru nalazimo *àntik* (Bojanić–Trivunac 29), *àvār* (id. 24), *sikūr* (id. 358), *liber* (id. 206). Držićev izraz *kurta vista* nalazimo i u drugim primorskim govorima, npr. u rječniku splitskoga govora naveden je nominativni oblik *kurt* ‘kratak’ te

³⁴ U prijevodu: »Odsjednite ovdje kod mene, kod Obilja, dat ću vam predjelo, paprikaš na njemački način da ćete prste gristi, korzikanskog vina i francuskog bistrića, mlade teletine, fazana, pauna i svega što vam jezik mogne poželjati.« (DrD 148, bilj. 105)

izrazi *vište kúrte* 'kratkovidan' i *kurte vište* 'koji ne vidi daleko, kratkovidan' (Matoković 492, 1038).

Navodimo primjere jednake prilagodbe pojedinih pridjeva u više primorskih govora: npr. *antik* u komiškom (Božanić 31), korčulanskom (Kalogjera et al. 9), bračkom (Šimunović 52) i u govoru Vrgade (Jurišić 18), *antik* u bokeljskom (Musić 125), *antik* u neretvanskom (Mataga 18) i u govoru Omiša; u splitskom *avâr* (Gačić 109; Matoković 87), *avâr* (Magner–Jutronic 6) ili *avâr* (Matoković 87); *astût* u komiškom (Božanić 43), *astût* u bračkom (Šimunović 55), *aštut* 'okretan, lukav, himben' u splitskom (Matoković 86),³⁵ *aštut* 'snalazljiv; slatkorječiv' u kaštelanskom (Baldić-Đugum 20), bez početnoga *a-* u labinskom *štut* 'pametan, učen' (Milevoj 276); *prâtik* u rivanjskom (Radulić 237), *prâtik* u viškom (Roki 420), *prâtik* u govoru Vrgade (Jurišić 166), u ninskom (Maštrović 448), u korčulanskom (Kalogjera et al. 270), splitskom (Matoković 745) i kaštelanskom (Baldić-Đugum 278); *fantâstik* u bračkom (Šimunović 144); *sikur* u korčulanskom (Kalogjera et al. 313), *sigûr* i *sikûr* u viškom (Roki 486), *sikur* i *sigûr* u jednom splitskom rječniku (Magner–Jutronic 151, 150), u drugom splitskom rječniku *sigûr* (Matoković 845), *sigûr* u bračkom (Šimunović 522), *sigûr* u zlarinskom (Bjažić–Dean 182), *sigur* u labinskom (Milevoj 246), *sigûr* u crikveničkom (Mohorovičić–Maričin 93), u govoru Vrgade (Jurišić 188) i u govorima Zabiokovlja (Nigoević–Lasić 425), *sigur* u kaštelanskom (Baldić-Đugum 334) i rivanjskom (Radulić 268);³⁶ *liber* u labinskom (Milevoj 144), *libër* u korčulanskom (Kalogjera et al. 178) i rivanjskom (Radulić 268), *liber(o)* u splitskom (Magner–Jutronic 89),³⁷ *liber* u govoru Vrgade (Jurišić 107), u bračkom (Šimunović 256) i u bokeljskom govoru (Musić 182); *mizer* u labinskom (Milevoj 158); *delikât* u govoru Čižića (Turčić 151) i u grobničkom (Lukežić–Zubčić 221),³⁸ u bokeljskom *delikât* (Musić 151).

9.2. U Držića nismo naišli na slučajeve dodavanja domaćih sufikasa. U rječniku suvremenoga dubrovačkog govora osim *mizer* postoji i izvedenica *mizerašan* (Bojanić–Trivunac 224; Bego–Urban 239).³⁹

³⁵ Uz ispadanje *-t-* iz talijanskoga predloška *astuto*, a jednako i u prilogu *aštuto* 'okretno, lukavo, himbeno' (Matoković 86).

³⁶ Za razliku od toskanizma *sikur* (< tal. *sicuro*), *sigûr* je mletacizam (mlet. *seguro*, Boerio 642), u standardnom jeziku proširen našim sufiksom *-an*. Gledajući širu distribuciju oblika, Skok konstatira da je oblik sa *-g* balkanska riječ tal.-mlet. podrijetla (Skok III, 233).

³⁷ U drugom splitskom rječniku (Matoković 516), za razliku od priloga *libero* 'slobodno' i imenice ženskoga roda *libera* 'vrst bicikla kod kojeg se pedale mogu slobodno okretati unazad', pridjev je drugačije akcentuiran: *libër(o)*.

³⁸ Također u rivanjskom, no autor rječnika ovoga govora vrlo često navodi pridjeve u srednjem rodu: *delikâto* (Radulić 79).

³⁹ U prvom navedenom rječniku *mizer* znači 'sitan', a *mizerašan* 'slabašan', dok su

U današnjim primorskim govorima nalazimo mahom likove proširene hrvatskim sufiksima. Držićevu liku *avar* odgovara bokeljski oblik *avarân*, proširen s *-an* (Vinja I, 27), u šibenskoj Rogoznici postoje dublete *àštüt* i *àštütan* (Županović 2009:279), u govoru Rukavca *delikât* i *delikâtan* 'fin, osjetljiv, delikatan' (Mohorovičić-Maričin 56), gdje je drugi lik jednak standardnojezičnomu. U Bolu na Braču postoje dubletni likovi *mîžer* i *mižêran* (Šimunović 291), u viškom također *mîzer* i *mîzeran* (Roki 294). U imotsko-bekijskom nalazimo lik *mižêran* (Šamija 262), a u govoru Omiša uz to i *mižêrjast*, sa sufiksom *-ast*, koji sadrži semantizam 'ponešto, pomalo, malo, u manjoj mjeri'.⁴⁰ I u kaštelanskom postoje likovi *mižêran* i *mižêrijast* (Baldić-Đugum 175, 176), a u hvarskom *mižeran* i *mižêrjast*. U jednome rječniku splitskoga govora zabilježeni su *miz(ž)êran* i *mižêrjast* (Matoković 560), dok u drugome nalazimo samo *mîžerjast* 'slabašan, jadan' (Magner–Jutronić 90). Također u zlarinskome samo *mižêrjast* (Bjažić–Dean 156), kao i u rječniku Kolana na Pagu *mižêrijast* (Oštarić 247).

Sufiks *-ast* posebice je čest u suvremenom splitskom govoru, gdje postoje likovi *antîk* i *antîkast*, bez zabilježene razlike u značenju (Matoković 77), odnosno *antîk(ast)* (Magner–Jutronić 4). U kaštelanskom je također *àntîk* i *àntîkast* (Baldić-Đugum 17). Zanimljive su tri inačice prilagodbe talijanskoga pridjeva *ingordo*, zabilježene u splitskom govoru: *ingôrd*, *ingôrad* i *ingôrdast* 'pohlepan, lakom, nezajažljiv' (Matoković 357), od kojih druga ima nepostojano *a*, a u trećoj uočavamo sufiks *-ast*.

9.3. Držićevu liku *džintio*, u kojemu smo prepoznali specifično dubrovački izgovor završnoga *-l*, kao i u suvremenom dubrovačkom govoru *đentio* (*đentîl*) (Bojanić–Trivunac 105), u korčulanskom govoru odgovara *đentîl* (Kalogjera et al. 72), u bokeljskom *đentîl* (Musić 156), u bračkom *jentîl* 'mršav, vitak' (Šimunović 213), u jednom splitskom rječniku nalazimo *đentîl(o)* i *đentîlast* 'fin, nježan; elegantan; ljubazan, pristojan, ugladen' (Matoković 244), dok je u drugom rječniku za splitski zapisano samo *džentîlast* 'fin, vitak' (Magner–Jutronić 37), u zlarinskom *đentîlast* 'skladan, vitak' (Bjažić–Dean 127), u trogirskom *đentîlast* 'elegantan' (Geić–Slade–Šilović 104), u kaštelanskom *đentîl* i *đentîlast* 'elegantan; ljubazan; pristojan; ugladen; mršav' (Baldić-Đugum 63), u imotsko-bekijskom *đentîlast* 'fin, uljudan, ljubazan' (Šamija 101).

u drugom rječniku značenja navedenih likova 'nevoljan, bijedan, jadan, siromašan', odnosno 'sitan, neuhranjen'.

⁴⁰ Usp. u Hraste–Šimunović (1979:1077) bračke oblike *rotund* i *rotundast*, od kojih prvomu odgovara njemački *rund*, a drugomu *rundlich*, što bi odgovaralo hrvatskoj razlici između *okrugao* i *okruglast*.

9.4. Prilagođenice u kojima je talijanski sufiks *-oso* zamijenjen hrvatskim dočetkom *-oz* ili *-ož* brojne su u našim primorskim govorima: jednako kao u suvremenom dubrovačkom *đilōz* (Bojanić–Trivunac 105; Bego-Urban 107), u labinskom postoji *đelōz* (Milevoj 82), u korčulanskom *đelōz*, *dèloz*, *jèloz* i *jelōz* (Kalogjera et al. 72), *jelōz* u viškom (Roki 202) i u hvarskom, *jelōž* u bračkom (Šimunović 144), u rivanjskom *đilūōž* (Radulić 87), u crikveničkom *jelōz* (Ivančić–Dusper 44), u govoru Rukavca *jelōž* (Mohorovičić–Maričin 99), u saljskom *đelōž* (Piasevoli 77), u zlarinskom *đelōž* (Bjažić–Dean 127), u neretvanskom *đelož* (Mataga 47); *inđenjōz* u suvremenom dubrovačkom (Bego-Urban 152), *inženjōz* u korčulanskom (Kalogjera et al. 122), *inžinjōž* u govoru Rukavca (Mohorovičić–Maričin 96); *fastidijōz* u suvremenom dubrovačkom (Bego-Urban 117), *faštidiōz* u viškom (Roki 104), *faštidiōž* u Rukavcu (Mohorovičić–Maričin 71), *fastidijōž* i *fastidjuōž* u govorima Brača (Šimunović 137); *kurjōz* u viškom (Roki 253), *kurjōž* u labinskom (Milevoj 138), *kurijōž* u govoru Vrgade (Jurišić 102), *kurijōž* u bračkom (Šimunović 257), *kurijūōž* u rivanjskom (Radulić 147); *delicijōz* u suvremenom dubrovačkom (Bego-Urban 86), *delicjōž* u splitskom (Matoković 209); *kapricjōz* i *invidijōz* u suvremenom dubrovačkom (Bego-Urban 176, 156), *kapricijōž* i *invidiōž* u zlarinskom (Bjažić–Dean 143).

9.4.1. Za razliku od navedenih dijalekatskih prilagodbi bez dodatka domaćih sufikasa, pridjevi u kojima se nastavlja lat. sufiks *-osus* (tal. *-oso*) u standardnom se hrvatskom proširuju sufiksom *-an*,⁴¹ a ta se tendencija zapaža i u dijalektima.⁴² Primjerice, u imotsko-bekijskom *đelōzan* (Šamija 120), u bokeljskom *đilozan* (Musić 156) i *kurijōžan* (id. 179). Sufiksi *-oz* i *-ozan* pojavljuju se alternativno u suvremenom dubrovačkom, gdje osim *kurijōz* (Bojanić–Trivunac 199; Bego-Urban 207) postoji i lik *kurijōžan* (Bego-Urban 207), u korčulanskom *fastidiōz* i *fastidiōžan* (Kalogjera et al. 80), *kurjōz* i *kurjōžan* (id. 169); u grobničkom *kurijōz* i *kurijōžan*, *jelōz* i *jelōžan* (Lukežić–Zubčić 337, 287).

9.4.2. Dodajmo da je Skok za Dubrovnik, Korčulu i Perast zabilježio oblik *avār* 'škrť', proširen sufiksom *-oz* u oblik *avārōz*,⁴³ te s hrvatskim sufiksom *-an* u *avārōžan* 'lakom' u dubrovačkom govoru (Skok I, 77). U suvremenom dubrovačkom govoru postoje likovi *avār* (Bojanić–Trivunac 24; Bego-Urban 33) i *avārōz* (Bego-Urban 33).

⁴¹ Npr. *virtuōžan* (Anić 1736), *kuriōžan* (HER 646), *inđeniōžan* (HER 475), *nèrvōžan* (HER 818).

⁴² O proširivanju pridjeva na *-oz* hrvatskim sufiksima i posebno sufiksom *-an* pod utjecajem standardnoga jezika usp. Ljubičić–Spicijarić 2008:854–855.

⁴³ O izvođenju vrlo ekspresivnim sufiksom *-oz* u hrvatskim govorima usp. Ljubičić–Spicijarić 2008:855–857.

9.4.3. Pridjevi na *-oz* ili *-ož* u našim primorskim govorima proširuju se i sufiksom *-ast*. U splitskom govoru danas postoje dublete *đelôž* i *đelôžast* (Gačić 117; Matoković 243) i *džèloz(ast)* (Magner–Jutronic 37); *kurjôž* i *kurjôžast* (Gačić 129; Matoković 494), kao i u hvarskom, ili *kùrjož(ast)* (Magner 86). Za kaštelanski su zapisane inačice *đèlôz*, *đèlozân*, *đèložân* i *đèlôžast* (Balđić-Đugum 63), tj. bez hrvatskoga sufiksa, sa sufiksom *-an* i sa sufiksom *-ast*; isto tako i *kurijôž*, *kurijôžan*, *kurijôžast* (id., 148). Prije trideset godina za Split je zabilježeno *fastidjôž* (Gačić 118), a četvrt stoljeća kasnije samo *faštîdôžast* (Matoković 263). U zlarinskom rječniku nalazimo samo *kurijôžast* (Bjažić–Dean 149).

9.5. Što se pojedini govor više udaljuje od talijanskoga, to se češće dodaju hrvatski sufiksi, kao općenito u svih pridjeva (tj. ne samo onih na *-oz*) prilagođenih odbacivanjem završnoga talijanskog vokala. Danas je neosporno velik utjecaj standardnoga jezika na dijalekte. Naravno, ne smijemo zaboraviti ni da standardni jezik preuzima rješenja iz svojih dijalekata.

Nerijetko u pojedinom govoru postoji samo oblik na *-an*. Primjerice, za razliku od Držićeva lika *komod*, u konzultiranim rječnicima suvremenih govora, nismo našli prilagođenicu talijanskoga pridjeva *comodo* bez proširenja tim hrvatskim sufiksom. U današnjem dubrovačkom nalazimo samo *kòmōdan* (Bojanić–Trivunac 177) ili *kòmōdan* (Bego–Urban 191), jednako kao u korčulanskom (Kalogjera et al. 154), saljskom (Piasevoli 140), bokeljskom (Musić 172), rivanjskom (Radulić 136), u govoru Vrgade (Jurčić 92), neretvanskom (Mataga 84) i imotsko-bekijskom rječniku (Šamija 162). U splitskom *komōdan* (Matoković 468) ili *kòmōdan* (Magner–Jutronic 30), *kòmōdan* u viškom (Roki 230), u kaštelanskom *kòmōdan* (Balđić-Đugum 136), u govoru Rukavca *kòmōdan* (Mohorovičić–Maričin 117) i u grobničkom *kòmōdân* (Lukežić–Zubčić 317).

Lik *mîzer*, bez dodatka hrvatskoga sufiksa, kao u Držića, zabilježen je u rječniku bračkih govora, ali, kao što smo već naveli, i tamo postoji dubletni lik *mîžèran*, jednako kao u viškome *mîzeran* (v. § 9.2.). U velikom broju govora proširen je sufiksom *-an*: primjerice, spomenuli smo *mîžèran* u imotsko-bekijskom i u govoru Omiša. Za govor Rukavca (Mohorovičić–Maričin 160) i za grobnički (Lukežić–Zubčić 372) zabilježeno je samo *mîzerân*. U neretvanskom postoje dva lika na *-an*: *mîžèrân* i *mîzeran* (Mataga 107), a u imotsko-bekijskom samo *mîzeran* (Šamija 202), u grobničkom samo *mîzerân* (Lukežić–Zubčić 372). U standardnom hrvatskom jeziku navedeni pridjevi sa sufiksom *-an* glase *mîžèran* i *kòmōtan*. Pridjev *kòmōtan* jest germanizam, dok je talijanizam *kòmōdan*, sudeći po Hrvatskom enciklopedijskom i Anićevu rječniku, ograničen na nestandardni jezik.

9.6. Vidjeli smo da sekundarni *a* nije čest u pridjevima obuhvaćenim našim korpusom. No, nalazimo ga u brojnim imenicama: *konat* 'račun' (tal. *conto*), *furfanat* 'lopov' (tal. *furfante*), *Levanat* 'Levant, Istok' (tal. *Levante*), *larad* (gen. *larda*) 'slanina' (tal. *lardo*), *koras* 'tijek' (tal. *corso*),⁴⁴ kao i u etniku *Tudešak* 'Nijemac' (tal. stariji oblik *todesco*, noviji oblik *tedesco*).

U našem je korpusu zabilježen s nepostojanim *a* pridjev *fresak* 'svjež', koji postoji u nekoliko inačica u svim našim primorskim govorima: u korčulanskom *frèšak* (Kalogjera et al. 87), u bokeljskom *frèšak* (Musić 239); u labinskom *frèžak* (Milevoj 91); *frìžak* u govoru Rukavca (Mohorovičić-Maričin 76), u Dubašnici (Ljubičić–Spicijarić 853), u grobničkom (Lukežić–Zubčić 254), kaštelanskom (Baldić–Đugum 74), splitskom (Matoković 283)⁴⁵ i također u moliškohrvatskom govoru Mundimitra (Piccoli–Sammartino 39); u Omišlju *frìžek*, sa sekundarnim *e* (Ljubičić–Spicijarić 853); *frìšak* u govoru Vrgade (Jurišić 56); u imotsko-bekijskom *vrìšak* i *vrìžak* (Šamija 414).⁴⁶

Valja dodati da u suvremenom rječniku dubrovačkoga govora nalazimo *ingorad* (Bojanić–Trivunac 140, Bego–Urban 153) i *Tùdešak* (Bego–Urban 381).

9.6.1. U Držića nalazimo pridjevske prilagođenice talijanskih pridjeva na *-ante*, *-ente*, *-ento* (tal. *ignorante*, *paziente*, *attento*, *contento*) bez ubacivanja sekundarnoga vokala, te završavaju na *-ant*, *-ent* (Držić *injorant*, *pacijent*, *kontent*). I u našim suvremenim primorskim govorima susrećemo takve oblike: u govoru Rukavca *amânt* (Mohorovičić–Maričin 20), *galânt* u labinskom (Milevoj 92), *atênt* u Dubašnici (Ljubičić–Spicijarić 851) i u komiškom (Božanić 43), *atênt* u neretvanskom (Mataga 6), u bračkom *iñorônt* (Šimunović 184), u neretvanskom *kòntênt* (Mataga 85). U sjeverozapadnoj Boki postoji lik *kònten*, s otpadanjem dočetnoga *t*, u govoru sela Lepetane *kòntèn* (Musić 174).

Za bračke čakavske govore zabilježeno je kao i u dosad navedenim, bez sekundarnoga vokala, *atênt*, ali postoji i lik *atènat* (Šimunović 55). I u drugim se govorima pojavljuju dublete, sa sekundarnim vokalom ili bez njega. U splitskom govoru *injorânt* i *injòrànat* (Matoković 364); u bračkom *atênt* i *atènat*; u govoru Omišlja *kuntênt* i *kuntènet*, sa sekundarnim *e* (Ljubičić–Spicijarić 860).

⁴⁴ Ali *kvart ure* 'četvrt sata', bez ubacivanja sekundarnoga *a*. Sve imenice prenijeli smo iz DRJ.

⁴⁵ U drugom splitskom rječniku, gdje nema kratkosilaznih akcenata, zabilježeno je *frìžak* (Magner–Jutronic 46).

⁴⁶ Prilagodbama talijanskoga pridjeva germanskoga podrijetla (tal. *fresco*) u kontinentalnim hrvatskim govorima odgovara istovjetni germanizam (njem. *frisch*). Usp. Skok I, 530; Ljubičić–Spicijarić 2008:861.

Kao što smo rekli za lik *ingorad*, u suvremenom dubrovačkom govoru javlja se sekundarni *a* i u drugim pridjevima, primjerice *injòranat* (Bojanić–Trivunac 146; Bego–Urban 157) i *kòntenat* (Bojanić–Trivunac 183), a zabilježen je i lik bez sekundarnoga *a*, *kòntēn(a)t* (Bego–Urban 194).

U nekim govorima nalazimo samo prilagođenice sa sekundarnim vokalom: korčulanski *inteligènat* (Kalogjera et al. 120), kao i hvarski, labinski također *inteligènat* (Milevoj 107), omiški *inteligènat*. Liku *inJORant* iz *Dunda Maroja*, kao i u suvremenom dubrovačkom govoru, u korčulanskom odgovara *inJORànat* (Kalogjera et al. 122), a u zlarinskom je rječniku zapisano *inJORànat* ‘zavidan, škrt’ (Bjažić–Dean 138). Držićevo *kontent*, odnosno spomenutom suvremenom dubrovačkom liku *kòntēn(a)t*, odgovara *kūntenàt* u govoru Rukavca (Mohorovičić–Maričin 130); *kuntènat* u šepurinskom (Kursar 46), u saljskom (Piasevoli 153), u govoru Vrgade (Jurišić 101), kao i hvarskom; u rječniku zlarinskoga govora zapisano je *kunte-nat* (Bjažić–Dean 148); u korčulanskom *kuntènat* (Kalogjera et al. 168); u labinskom *kòntēnat* (Milevoj 130); u govoru Čižića *kūntènot*, sa sekundarnim *o* (Turčić 180); na Cresu *kuntènet*, sa sekundarnim *e* (Jurišić 101).

9.6.2. Za splitski je govor u jednom rječniku zabilježeno samo sa sekundarnim vokalom, *kūntenat* (Magner–Jutronić 85). U drugome nalazimo inačice sa sufiksom *-an*, a to su *kòntēntan*, *-éntna*, *-èntno* i *kuntèntan*, *-éntna*, *-èntno*, ali i s ubacivanjem sekundarnoga vokala za nominativ muškoga roda, dok su ženski i srednji rod jednaki onima u prethodno navedenoj inačici: *kuntènat*, *-éntna*, *-èntno* (Matoković 472, 491, 492). U kaštelanskom (Baldić–Đugum 147) postoji *kūntenat* ‘zadovoljan’ i također *kuntèntan* ‘zadovoljen’, glagolski pridjev od glagola *kuntèntat (se)* ‘zadovoljiti (se); postati zadovoljan’.

9.6.3. Nasuprot Držićevo *galant* i već spomenutom labinskom *galānt*, u kaštelanskom postoji *gàlanat* (Baldić–Đugum 77). Za splitski je u jednom rječniku zapisano samo *gàlant* (Magner–Jutronić 50), a u drugome nalazimo likove *galànat* i *galāntast* (Matoković 294), s već spomenutim vrlo produktivnim sufiksom *-ast*.

9.6.4. Premda sekundarno *a* nije često u pridjevima iz Držićevo korpusa, u dubrovačkoj dramskoj književnosti od XVI. do kraja XIX. stoljeća obilno su zastupljene takve prilagođenice, npr. *kompetenat*, *konfidenat*, *galan-nat* (usp. Sočanac 2004: 168–169), koje postoje i u suvremenom dubrovačkom govoru, npr. već spomenuto *kòntenat*, te *kompètenat* (Bego–Urban 191) i *galanat* (id. 127). U vezi s likom *kontent*, koji smo zabilježili u *Dundu Maroju*, u Akademijinu rječniku čitamo kako taj dubrovački oblik, koji je zabilježen u pisaca 16. stoljeća, »nije dosta za potvrdu jer su se možebiti pisci

htjeli bliže držati talijanskoga oblika« (ARj V, 378). No, to se ne može kazati za bokeljski lik pridjeva koji je također bez sekundarnoga vokala.

9.7. Pridjev *todesco*, *tedesco* 'njemački' u našim primorskim govorima prilagođuje se kao određeni pridjev, što se podudara s Držićevim *tudeški* (usp. npr. u govoru Vrgade *tuděški*, Jurišić 221). Ktetici nemaju neodređena oblika, kao u standardnom jeziku (*njemački*, *francuski*, *pelješki*).

Zanimljivo je da je u rječniku rivanjskoga govora za pridjev *tudeški* zapisano samo značenje 'strani, tuđi (jezik)' (Radulić 316), a u moliško-hrvatskome govoru Mundimitra (Piccoli–Sammartino 159) postoji i opća imenica *tùđisk* 'nedruštvena, povučena osoba' (tal. *persona schiva*, *poco socievele*).

9.8. U dijelu Držićeva korpusa koji smo obradili našli smo odimensku izvedenicu *vitelji* (lat. *vitellus*, tal. *vitello*). Nismo našli pridjeve izvedene od imenica preuzetih iz talijanskoga, poput onih koji su česti u našim primorskim govorima. Primjerice, u suvremenom dubrovačkom *rùžinav* (Bego-Urban 326) i *rùžinav* (Bojanić–Trivunac 349) ili u hvarskom *rùžinov* 'hrđav', od imenice *rùžina* 'hrđa';⁴⁷ *rùžinav* u korčulanskom (Kalogjera et al. 304), splitskom (Matoković 829),⁴⁸ u govorima Brača (Šimunović 461), kao i u omiškom; *rùzināv* u kaštelanskom (Baldić–Đugum 329); *rùžinav* u Boki (Musić 220); *rùžinjav* u imotsko-bekijskom (Šamija 317); *ruzīnast* u rivanjskom (Radulić 263).⁴⁹ U našem priobalju susrećemo pridjev koji znači 'žuran, hitan, brz, užurban', a izveden je od prilagođenice talijanskoga *pressa* 'žurba': od imenice *prěša* u govoru Rukavca *prěšan* (Mohorovičić–Maričin 225), od *prīša* u omiškom *prīšan*, u kaštelanskom *prīšān* (Baldić–Đugum 290). Skok navodi dubrovački oblik imenice, *prješa*, koju rabi i Držić, te denominal *prješan* (Skok III, 34),⁵⁰ a u korpusu iz dubrovačke dramske književnosti postoje i likovi *preša* i *prešan* (Sočanac 340).

9.9. Kao u Držića (*informan*, *namuran*, *oblegan*, *desperan*, *pjantan*, *profuman*), u svim našim primorskim govorima vrlo su brojni glagolski pridjevi izvedeni od glagola preuzetih iz talijanskoga: primjerice u splitskom *ricāvan* 'kovrčav' (sinonim *rīcav*, *rīcast*), od glagola *ricāvāt* (*se*) (Matoković 815–816);⁵¹ u kaštelanskom *rīcān* 'id.' od *rīcat* (*se*) i *rīcavjen* od *ricāvāt*

⁴⁷ Od mlet. *rūsene* (Boerio 589), *rūšine* (Rosamani 907).

⁴⁸ U splitskom je istoznačan pridjev *rùžinavjen*, a oblici glagola glase *rùzināt* i *rùzinavit* (usp. Matoković 829).

⁴⁹ U rivanjskom je rječniku pridjev naveden u srednjem rodu: *ruzīnasto* (Radulić 263).

⁵⁰ Držić rabi prilog *prješno* 'žurno, brzo' (DRj 491).

⁵¹ Osnovni oblik glagola u splitskom govoru jest *ricāt* (*se*), prilagođenica mlet. glagola *rizzār*, denominala od *rizzo* (Boerio 579; tal. *riccio*) 'kovrča'; ili je hrv. glagol izveden izravno od posuđenice *rīca* (usp. hrv. *kovrča* – *kovrčati*).

(*se*) (Baldić-Đugum 322); u korčulanskom *žbàčen* ili *žbativen* ‘koji je istučen (npr. žutanjak ili bjelanjak)’ od glagola *žbàtit* (*zbàtit*) (Kalogjera et al. 412), prilagođenice mletačkoga *sbater* (Boerio 606); u kaštelanskom također *žbàčēn* ili *žbativēn* (Baldić-Đugum 456).

9.9.1. Hrvatski glagolski pridjevi vrlo često odgovaraju talijanskim participima prošlim. Držićev pridjev *oblegan* ‘dužan, zahvalan’ od glagola *oblegat* iz *Dunda Maroja*, odnosno korčulanski *oblīgan* ‘obvezan’ od glagola *obligat* ‘obvezati’ (Kalogjera et al. 222), labinski *obligōn* od *obligat* (Milevoj 180), ili kaštelanski *obligān* i *obligān* (Baldić-Đugum 214) odgovaraju talijanskomu *obligato* od glagola *obligare*.⁵² Jednako tako Držićev pridjev *namuran* ‘zaljubljen’ od glagola *namurat se*, kao i splitski *namūran* od glagola *namūrāt se* ili *namōran* od glagola *namòrāt se* (Matoković 596), kaštelanski *namūrān* od *namūrāt se* (Baldić-Đugum 193) i labinski *namorōn* od glagola *namorāt se* (Milevoj 168) odgovaraju talijanskomu *innamorato* od glagola *innamorarsi*.

Spomenuti prilagođeni talijanski glagoli u našim se primorskim govorima ponašaju jednako kao domaći, što znači da mogu poslužiti kao osnova za tvorbu novih riječi. Splićanin koji poznaje glagol *pjantāt* ‘ostaviti’ posjeduje jezičnu kompetenciju zahvaljujući kojoj može tvoriti glagolski pridjev koji odgovara talijanskomu *piantato* (od glagola *piantare*).⁵³ Zbog toga taj pridjev nije posebno zabilježen u splitskom rječniku (usp. Matoković 710), kao ni u bokeljskom pridjev izveden od glagola *pjāntat* (Musić 207). Iz istoga razloga u rječniku grada Korčule nema pridjeva izvedena od glagola *namūrāt se* (Kalogjera et al. 211), kao ni u bračkom od glagola *namorāt se* (Šimunović 318), u rječniku sjeverozapadne Boke Kotorske gdje nalazimo glagol *namūrāt se* (Musić, 194), a ni u grobničkom, gdje osim *namurāt se* postoji hibridni lik *zamuraāt se*, s hrvatskim prefiksom (Lukežić-Zubčić 394, 712).

Možemo dodati da u našim govorima ima i prilagođenica talijanskih pridjeva nastalih od participa prošloga koji su nedvojbeno izravno prilagođeni jer nema odgovarajućega glagola. Primjerice, u korčulanskom *rizòlut*, *resòlut* ‘koji je odlučan’, od talijanskoga *risoluto*, koji je postankom particip prošli latinskoga glagola *resolvere* (Cortelazzo-Zolli 2000:1393).

⁵² Matoković za splitski govor, osim svršenoga glagola *obligat* (*se*) i pridjeva *oblīgan*, navodi i nesvršeni glagol *obligāvāt* (*se*) s pridjevom *obligāvan* (Matoković 636).

⁵³ U Držića to je pridjev *pjantan*. U *Dundu Maroju* Popiva se pita neće li sinjora *ostat* *pjantana* (DrD 204), gdje prepoznamo kalk prema talijanskomu *rimanere piantato*.

10. Zaključne napomene

10.1. Pridjevi preuzeti iz talijanskoga u dubrovačkom govoru Marina Držića morfosintaktički su prilagođeni sustavu jezika primatelja. Određeni se oblik pridjeva javlja u skladu s pravilima dubrovačkoga govora. O potpunoj fonološkoj prilagodbi svjedoče promjene na kraju oblika za nominativ muškoga roda, svojstvene dubrovačkome govoru: izostavljanje završnoga *-t* u *dispos*, *-ta*, *-to* (< tal. *disposto*) i promjena dočetnoga *-l* u *-o*, npr. *džintio*, *-la*, *-lo* (< tal. *gentile*), *krudeo*, *-la*, *-lo* (< tal. *crudele*). Morfološku uklopljenost potvrđuje činjenica da se pridjevi stupnjuju jednako kao oni koji nisu preuzeti iz talijanskoga, a valja dodati da se stupnjuju i prilozi.⁵⁴

10.2. U Držićevu korpusu obilno su zastupljeni pridjevi koji se izvode od prilagođenih talijanskih glagola, kao da je riječ o bilo kojemu domaćem glagolu. Usprkos ekvivalenciji i morfološkom paralelizmu talijanskih pridjeva, postankom participa prošlih, i hrvatskih glagolskih pridjeva, smatramo da nije riječ o njihovoj transmorfemizaciji, nego o tvorenicama koje potvrđuju da su se preuzeti talijanski glagoli potpuno prilagodili dubrovačkom govoru.

I glagoli koji služe kao derivacijska osnova za izvođenje pridjeva tvore se na predvidljiv način od talijanskih leksema (*za-mađij-ati* – *zamađijan*, kao *za-čar-ati* – *začaran*).⁵⁵ Isto možemo kazati i za imenicu *dezvijanik*, izvedenu dodatkom sufiksa *-ik* od glagolskoga pridjeva *dezvijan*, poput brojnih hrvatskih odpridjevskih imenica (*dezvijati* – *dezvijan* – *dezvijanik*, kao *izaslati* – *izaslan* – *izaslanik*). Ta tvorenica potvrđuje da se pridjev *dezvijan* savršeno uklopio u derivacijski sustav hrvatskoga jezika.

10.3. U dubrovačkom govoru Marina Držića nema pridjeva proširenih sufiksom *-an*, što ih susrećemo u suvremenim primorskim govorima i u standardnom hrvatskom jeziku (*galàntan*, *mìžèran*). U našem smo korpusu uočili pridjevske prilagođenice s dočetkom *-ant*, *-ent*, u kojima nema sekundarnoga vokala. Po tome se razlikuju od suvremenih dubrovačkih likova, ali i od oblika zabilježenih u starijoj dubrovačkoj književnosti. Pridjevskim likom *kontent* i njemu sličnima Držić je svakako bliži talijanskim pridjevima (v. § 9.6.5.), ali ujedno je bliži i latinskom jeziku, iz kojega su potekli ti talijanski pridjevi.

⁵⁴ Primjeri stupnjevanja priloga: »onestije dobru čovjeku govori« (DrD 145), »koliko su na višemu bile, toliko su na bašije pali« (DrD 149), »odsada ćemo, scijenim, largije živjet« (DrD 193), »tako mi para sikurije« (Skup, DrD 42).

⁵⁵ Usp. u splitskom *zavìdàt* – *zavìdan* (Matoković 1075), gdje je glagol izveden od posuđene imenice *vìda* 'vijak' (mlet. *vida*, Boerio 793; tal. *vite*); *zagròpat* – *zagròpan* od *gròp* 'čvor' (mlet. *gropo*, Boerio 318) (Matoković 1058).

10.4. Pridjev *virtuoz* ili *vjertuoz*, koji može biti prilagodba latinskoga *virtuosus* ili talijanskoga *virtuoso*, u Pometovu tumačenju da je čovjek *virtuoz* “*virtutibus praedutus*” (tj. *virtutibus praeditus*) upućuje izravno na latinski. Pridjev *vitelji*, koji je u Akademijinu rječniku oprimjeren samo jednom rečenicom, upravo onom koju smo i mi našli u *Dundu Maroju*, također bi mogao biti izvedenica od latinske ili talijanske imenice (lat. *vitellus*, tal. *vitello*). Glagol *ruinat*, od kojega je izveden glagolski pridjev *ruinan*, mogao bi nastavljati kasnolatinski ili stariji talijanski oblik *ruinare* ‘propasti, uništiti’. Izvjesno je da je oblik s epentetskim *v*, koji je u talijanskom prevladao (tal. *rovinare*; mlet. *ruvinar*, Boerio 536),⁵⁶ preuzet u velik broj naših primorskih govora, te nalazimo npr. u korčulanskom *ruvinat* (Kalogjera et al. 304), u bračkom *ruvinat* (Šimunović 515), u splitskom *ruvinat* (Matoković 829), u labinskom *rovinat* (Milevoj 239), u govoru Rukavca (Mohorovičić-Maričin 247) i u grobničkom (Lukežić–Zubčić 576) *rovinat*, u neretvanskom *rovinjat se* ‘ozlijediti se’ (Mataga 144).

U Držićevu pridjevu *ekčelent* vidimo hibridizaciju latinske i talijanske komponente. Izgovorom početnoga *ek-* taj se lik nadovezuje na latinski particip prezenta glagola *excellere*, a palatalni konsonant *č* odlika je talijanskoga jezika.

10.5. U upravo navedenim primjerima razabrali smo stvarnu ili moguću poveznicu s latinskim. Osim toga, s obzirom na romansku višeslojnost našega priobalja, u jeziku Marina Držića leksička veza s latinskim može dolaziti i preko raguzejskoga, kao što i u drugim našim primorskim govorima leksički elementi mogu potjecati iz dalmatoromanskoga dijasistema.⁵⁷ U taj sloj spada pridjev *rusat* ‘ružin’ koji se javlja u izrazima *rusati ocat/octic* i *vodica/voda rusata*.⁵⁸

⁵⁶ U talijanskom etimološkom rječniku Cortelazza i Zollija čitamo da se do 13. stoljeća u tekstovima pojavljuje *ruinare* i *ruvinare*, a zatim *rovinare* (Cortelazzo–Zolli 2000:1414–1415).

⁵⁷ Prve su posuđenice preuzete zasigurno još iz latinskoga jezika. Naime, u 7.–8. stoljeću, kad su seleći se stigli do obale Jadranskoga mora, Slaveni su dolazili u doticaj s autohtonim stanovništvom koje je govorilo latinskim. U to se vrijeme još ne može govoriti o dalmatoromanskom, nego o dalmatinskom latinitetu (usp. Tekavčić 1979:§349). Uslijedila su stoljeća slavensko-romanske simbioze (termin Petra Skoka), koja je hrvatskome dala neosporno veći broj dalmatizama. Između aloglotskih leksičkih komponenti u našim priobalnim govorima danas prevladava talijanska, najčešće mletačka, no ona se proširila tek u srednjemu vijeku (*ib.*).

⁵⁸ Lat. pridjev *rosatus*, *-a*, *-um* zabilježen je u Belostenčevu rječniku u izrazima **rofatum vinum** – *rofično vino*, **conditum rofatum** – *rofni czukor* (Bellostencz 1740./1972:1062).

Romanske slojeve nije uvijek lako formalno razlučiti, tim više što leksemi počesto mogu koincidirati i neprimjetno prelaziti jedan u drugi.⁵⁹ Logično je da je talijanizam mogao istisnuti prethodno postojeću riječ jednake etimologije. Kao što smo danas svjedoci supostojanja vrlo sličnih varijanata, odnosno dijatopijskih oscilacija u uporabi talijanizma *kòmōdan* i germanizma *kòmōtan*,⁶⁰ te nadvladavanja germanizma u standardnom jeziku, tako možemo zamisliti da su se i u prošlosti u našim primorskim govorima nadslojavale dalmatska i talijanska komponenta i često stjecale u jedno.

Na kraju, kad razmišljamo o leksičkim elementima latinskoga podrijetla u hrvatskome jeziku, ne smijemo zaboraviti da je izravna veza s latinskim jezikom, a s njom i latinski leksički utjecaji, neosporno bila živa i tijekom kasnijih stoljeća, posebice u jeziku pisaca.

Literatura

- Anić, Vladimir. 2004. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. 1880–1976. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
- Babić, Stjepan. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Globus.
- Baldic-Đugum, Radojka. 2006. *Beside kaštelanske*. Kaštela: »Bijaći« Društvo za očuvanje kulturne baštine Kaštela.
- Bartoli, Matteo Giulio. 1906. *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der Apennino-Balkanischen Romania. I, Einleitung und Ethnographie Illyriens*. Wien: Hoelder.
- Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena. Dubrovački jezični pabirci*. Čibača: Humanitarno društvo Župe dubrovačke.
- Bellostenez, Joannes. 1740./1972. *Gazophylacium. Vol. I.: Gazophylacium seu Latino-Illyricorum Onomatium Aerarium* (pretisak). Zagreb: Liber – Mladost.
- Bjažić, Slavko; Ante Dean. 2002. *Zlarin. Kratka povijest i rječnik. Short history and dictionary*. Zagreb: Prometej.
- Boerio, Giuseppe. ²1856. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Giovanni Cecchini.

⁵⁹ U suvremenim se rječnicima često ne razlučuju romanski slojevi. Usp. Ljubičić 2018:§4.

⁶⁰ Oba lika navedena u Klaić (1988:713, 714), gdje se s prve natuknice šalje na drugu, a navodi se kao etimologija lat. *commodus*, bez naznake jezika davatelja.

- Bojanić, Mihailo; Rastislava Trivunac. 2002. Rečnik dubrovačkog govora. *Srpski dijalektološki zbornik*, XLIX, 9–458.
- Božanić, Joško. 2006. Komiški dikcionar – A. *Čakavska rič*, XXXIV, 1-2, 5–50.
- Bruno, Giordano. 1584. *De la causa, principio, et Uno*. Venezia.
- Cortelazzo, Manlio; Paolo Zolli. ²2000. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- D'Alberti di Villanuova, Francesco. 1803. *Dizionario universale critico enciclopedico della lingua italiana. Tomo quarto*. Lucca: Domenico Marescandoli.
- Deanović, Mirko; Josip Jernej. ⁹1994. *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Deanović, Mirko; Josip Jernej. ¹⁴2002. *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- De Mauro, Tullio. 2000. *Il dizionario della lingua italiana*. Milano: Paravia Bruno Mondadori Editori.
- Devoto, Giacomo; Gian Carlo Oli. 2002. *Il dizionario della lingua italiana*. Firenze: Le Monnier.
- DISC = *Dizionario italiano Sabatini – Coletti*. 1997. Firenze: Giunti Gruppo Editoriale.
- Doria, Mario. 1987. *Grande dizionario del dialetto triestino storico etimologico fraseologico* [con la collaborazione di Claudio Noliani]. Trieste: Edizioni »Il Meridiano«.
- DRj = *Rječnik*. U DrD, 469–502.
- DrD = Držić, Marin. 1999. *Drame*. (CD-ROM *Klasici hrvatske književnosti. III. Drama i kazalište*). Zagreb: Bulaja naklada.
- Du Cange, Charles du Fresne. 1883–1887. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort: L. Favre. <http://ducange.enc.sorbonne.fr/> (pristupljeno 10. 5. 2017.)
- Gačić, Jasna. 1979. Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru. *Čakavska rič*, IX, 1, 3–54.
- Geić, Duško; Mirko Slade-Šilović. 1990. Građa za diferencijalni rječnik trogirskoga čakavskog govora od polovice XIX. do polovice XX. stoljeća. *Čakavska rič*, XVIII, 1, 91–105.
- Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Ur. Jojić, Ljiljana; Ranko Matašević. Zagreb: Novi Liber.
- Hraste, Mate; Petar Šimunović. 1979. *Čakavisches-deutsches Lexicon*. Vol. I. Köln-Wien: Böhlau Verlag.
- Ivančić-Dusper, Đurđica. 2003. *Crikveniški besedar*. Rijeka: Adamić.

- Kalogjera, Damir. 2015. Dvojezični učinak u Držića (sociolingvistički nacrt). Ur. Udier, Sanda Lucija; Kristina Cergol Kovačević. *Višejezičnost kao predmet multidisciplinarnih istraživanja. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 25. do 27. travnja 2014. u Zagrebu*. Zagreb: Srednja Europa – HDPL, 351–368.
- Kalogjera, Damir; Mirjana Fattorini Svoboda; Višnja Josipović Smojver. 2008. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi Liber.
- Klaić, Bratoljub. 1988. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Prir. Klaić, Željko. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Kursar, Ante. 1979. O šepurinskom govoru. *Čakavska rič*, IX, 2, 3–49.
- Lovrić-Jović, Ivana. 2006. Fonološka adaptacija talijanizama u dubrovačkim oporukama iz 17. i 18. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, 173–192.
- Lukežić, Iva; Sanja Zubčić. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Ljubičić, Maslina. 2018. O talijanizmima i germanizmima u Parčićevim rječnicima. Ur. Stolac, Diana. *Od fonologije do leksikologije. Zbornik u čast Mariji Turk*. Rijeka: Filozofski fakultet, 95–118.
- Ljubičić, Maslina; Nina Spicijarić. 2008. Pridjevi mletačkoga podrijetla: prilagođenice i izvedenice. Ur. Srdoč-Konestra, Ines; Silvana Vranić. *Riječki filološki dani – Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 16. do 18. studenoga 2006*. Rijeka: Filozofski fakultet, 849–870.
- Magner, Thomas Francis; Dunja Jutronić. 2006. *Rječnik splitskog govora*. Dubrovnik – Zagreb: Dubrovnik University Press – Durieux.
- Marević, Jozo. 2000. *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*. Velika Gorica – Zagreb: Marka – Matica hrvatska.
- Maštrović, Ljubomir. 1957. Rječničko blago ninskog govora. *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. III., 423–466.
- Mataga, Vojislav. 2003. *Romanizmi u neretvanskom govoru*. Zagreb: Altagama.
- Matoković, Berezina. 2004. *Ričnik velovareškoga Splita*. Zagreb: Denona.
- Milevoj, Marijan. 2006. *Gonan po naše. Rječnik labinske čakavice*. Labin: Mathias Flacius.
- Miotto, Luigi. 1984. *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste: Edizioni LINT.
- Mohorovičić-Maričin, Franjo. 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka: Adamić.
- Muljačić, Žarko. 2000. *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag.

- Musić, Srđan. 1972. *Romanizmi u severo-zapadnoj Boki kotorskoj*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Nigoević, Magdalena; Josip Lasić. 2012. Adaptacije romanskih pridjevskih posuđenica u govorima Zabiokovlja. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38, 2, 401–431.
- Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske.
- Piasevoli, Ankica. 1993. *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom otoku oliti Libar saljski besid*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske.
- Piccoli, Agostina; Antonio Sammartino. 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro. Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*. Sastavljanje i priređivanje fonološkoga i hrvatskoga dijela Snježana Marčec i Mira Menac-Mihalić. Montemitro – Zagreb: Fondazione »Agostina Piccoli« – Matica hrvatska.
- Pinguentini, Gianni. 1969. *Nuovo dizionario del dialetto triestino, storico, etimologico*. Trieste: Cappelli Editore.
- Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskog govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske Zadar.
- Ròki-Fortunāto, Andro. 1997. *Lîbar Vîškiga Jazîka*. Toronto: University of Toronto Press.
- Rosamani, Enrico. 2019. *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*. Trieste: LINT [prvo izdanje Bologna: Capelli, 1958].
- Silić, Josip; Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–IV*. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Sočanac, Lelija. 2004. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Šamija, Ivan Branko. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskog govora*. Zagreb: Društvo Lovrećana.
- Šimunović, Petar. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar: Brevijar.
- Tekavčić, Pavao. 1972. *Grammatica storica dell'italiano. Volume III: Lessico*. Bologna: Il Mulino.
- Turčić, Branko. 2002. *Sedmošojani. Prvi čakavski rječnik*. Rijeka: Adamić.
- Vinja, Vojmir. 1998–2004. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I–III*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga.

Zingarelli, Nicola. 1963. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
Županović, Nada. 2009. Toponimija područja šibenske Rogoznice. *Folia onomastica Croatica*, 18, 267–297.

Adattamento degli aggettivi italiani nella parlata di Dubrovnik attestata da Marin Držić

Riassunto

In questo articolo sono esaminati i modi di adattamento morfonologico degli aggettivi italiani nella parlata di Dubrovnik, che sono attestati nelle opere di Marin Držić. Sono analizzate inoltre anche le neoformazioni aggettivali tratte dai lessemi italiani. L'analisi è arricchita dal confronto con i procedimenti di adattamento uguali o simili in molte parlate croate lungo la costa dell'Adriatico. Si conclude che nella parlata di Dubrovnik registrata da Držić gli aggettivi italiani sono completamente adattati morfosintatticamente al sistema ricevente. Alcune forme aggettivali differiscono però da quelle che troviamo nelle opere drammatiche degli autori di Dubrovnik scritte tra il Cinquecento e la fine dell'Ottocento, e dalle forme attuali di Dubrovnik. Si accenna infine alla stratificazione romanza (latino – dalmatoromanzo – italiano), nonché alla conseguente convergenza delle componenti lessicali dalmatoromanza e italiana.

Ključne riječi: prilagodba pridjeva, talijanski jezik, Marin Držić, dubrovački govor, hrvatski jezik

Parole chiave: adattamento degli aggettivi, lingua italiana, Marin Držić, parlata di Dubrovnik, lingua croata